Štátna školská inšpekcia

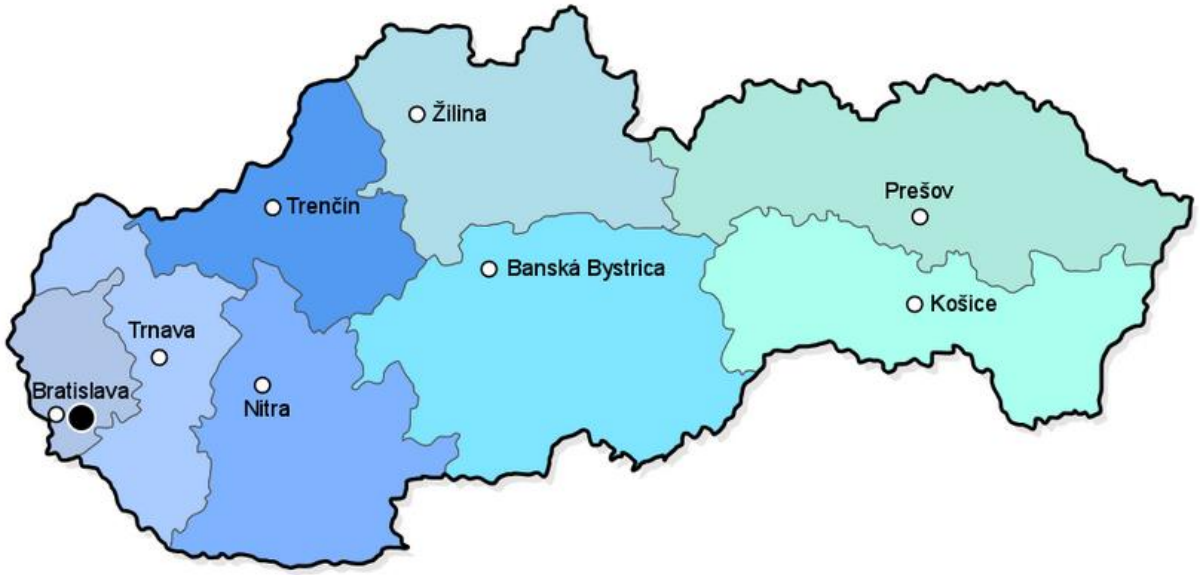

Prejavy a poruchy správania u detí predškolského veku

© Mgr. Pavlína Jarošová
Štátna školská inšpekcia, ŠIC Žilina

PROBLÉMOVÉ SPRÁVANIE DETÍ

Etopédia – pedagogika emocionálne a sociálne narušených

(zaoberá sa oblasťou problémového správania detí - problémami a poruchami správania a prežívania)

- **účinné výchovné pôsobenie na deti, ktoré sú odlišné do takej miery,** že sa nedajú úspešne viesť bežnými postupmi rodičovskej a školskej výchovy *(ohrozené deti, ťažko vychovávateľné deti);*
- **účinné výchovné a prevýchovné pôsobenie na deti, ktoré utrpeli vážne citové poranenia** a ich rodina nemôže, nechce alebo nevie spolupracovať pri odstraňovaní príčin a následkov emocionálneho poranenia *(emocionálne narušené deti);*
- **účinné prevýchovné pôsobenie u detí so spoločensky neakceptovateľným správaním,** ktoré je dôsledkom výchovného zlyhania *(sociálne narušené deti).*

DISOCIÁLNE PORUCHY SPRÁVANIA

ASOCIÁLNE PORUCHY SPRÁVANIA

ANTISOCIÁLNE PORUCHY SPRÁVANIA

DISOCIÁLNE PORUCHY SPRÁVANIA

- problémy v adaptácii, hyperaktivita, detské klamstvo, vzdorovitosť a agresivita

ANTISOCIÁLNE PORUCHY SPRÁVANIA

- úteky, záškoláctvo, túlanie, formy závislosti a sebapoškodzovania

ASOCIÁLNE PORUCHY SPRÁVANIA

- krádeže, vandalizmus, sexuálne deviácie

U dieťaťa v predškolskom období sa môžu objavovať len disociálne poruchy, pretože k iným nie je emocionálne, sociálne a ani kognitívne zrelé. Disociálne poruchy sa prejavujú problémovým správaním závažnejšieho charakteru. Učiteľ ho nedokáže riešiť bez pomoci odborných zamestnancov a rodičov.

NEGATÍVNE ZNAKY PROBLÉMOVÉHO SPRÁVANIA

NEÚSTUPČIVOSŤ

dieťa sa usiluje i napriek mnohým prekážkam a známym pravidlám dosiahnuť svoj cieľ, a to bez ohľadu na iných, čím vstupuje do nedorozumení a konfliktov;

NEPOZORNOSŤ

dieťa sa venuje podružnostiam, nepodstatným detailom alebo rýchlo prenáša pozornosť z jedného objektu na druhý, čím nie je schopné vykonávať určitú činnosť a postupnosť trpezlivo;

NEPRISPÔSOBIVOSŤ

dieťa nedokáže ľahko prechádzať od jednej činnosti k druhej, ťažko sa prispôsobuje na nové prostredia aj ľudí, s problémami si plní úlohy a spolupracuje s inými, vyvoláva emocionálne napätie, presadzuje sa na úkor iných;

NEGATÍVNE ZNAKY PROBLÉMOVÉHO SPRÁVANIA

NEPOSLUŠNOSŤ

dieťa sa nerado podriaďuje určeným pravidlám, občas ich vôbec nerešpektuje, ako keby nepočúvalo, nie je schopné dodržiavať pravidelný režim, napríklad spánok, jedlo a iné;

NÁLADOVOSŤ

dieťa neznáša zmeny, nemá rado prekvapenia, často strieda nálady a rýchlo sa nechá vyviesť z emocionálnej rovnováhy, vytrvalo plače, kričí, hnevá sa, ubližuje iným aj sebe a pod.;

NEVYSPYTATEĽNOSŤ

u dieťaťa sa nedajú predvídať reakcie na podnety ani náhle zmeny v jeho správaní;

NEPOSEDNOSŤ

dôsledok hyperaktivity, keď dieťa nevydrží dlho na jednom mieste, ani nevie dlhšie sedieť pri učení, čím nedokáže sústrediť pozornosť, ani ju udržať.

- **Problémové správanie je prvou fázou vývinu porúch správania dieťaťa,** ktoré už nie je možné zvládnuť bežným výchovným pôsobením rodiča a učiteľa;

- Poruchy správania si vyžadujú špeciálny terapeutický a výchovný prístup, teda pomoc odborníkov;

- **Problémové správanie môže byť aj symptómom zdravotného alebo sociálneho znevýhodnenia dieťaťa alebo jeho nadania**;

- Problémové správanie detí v rámcoch negatívnych znakov je časté a učiteľ ho zvláda pedagogickými prostriedkami. Ide to o to ľahšie, ak problematiku dôsledne študuje, dieťaťu sa venuje a úzko spolupracuje s jeho rodičmi.

PRÍČINY PROBLÉMOVÉHO SPRÁVANIA DETÍ

VNÚTORNÉ PRÍČINY

učiteľ môže

v obmedzenej miere

eliminovať či odstrániť

- patogénne psychické činitele, ktoré sú geneticky podmienené;
- napr. psychózy, psychopatie, poruchy autistického spektra, porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou;
- odchýlky stavby a funkcie nervovej sústavy – drobné poškodenia mozgu;
- nezrelosť alebo choroby centrálnej nervovej sústavy;
- aktuálny zdravotný stav;
- iné.

PRÍČINY PROBLÉMOVÉHO SPRÁVANIA DETÍ

VONKAJŠIE PRÍČINY

učiteľ nevylúči a nedokáže uspokojivo riešiť, ale zmierňuje ich poradenstvom rodičom

- výchovný štýl rodičov, ktorý dieťa dlhodobo stresuje;
- poskytnutie neadekvátnych vzorov správania rodičov a ich postojov k životným hodnotám;
- prílišné preceňovanie alebo podceňovanie podnetov dôležitých pre rozvoj osobnosti dieťaťa, ktoré spôsobujú buď preťažovanie dieťaťa alebo naopak jeho zanedbávanie;
- citové „vydieranie“ dieťaťa neposkytovaním lásky, nenávistným správaním sa k dieťaťu alebo poskytovaním účelovej lásky, napr. v sporoch rodičov o dieťa;
- neuspokojovanie fyziologických potrieb dieťaťa, potreby bezpečia a istoty, lásky a spolupatričnosti, ocenenia a sebaaktualizácie;
- konflikty v rodine, medzi rodičmi, nejednotné výchovné pôsobenie na dieťa v rámci rodiny;
- osobnostné problémy a psychické choroby rodičov;
- iné.

Vnútorné aj vonkajšie determinanty problémového správania sú u detí rôzne kombinované, preto ich nemožno posudzovať jednostranne, ale vo vzájomných väzbách a súvislostiach.

VONKAJŠIE PRÍČINY → učiteľ koriguje len v prostredí MŠ

- patologické vplyvy rôznych médií (napr. v podobe násilia, neúcty, porušovania práv iných, atď.);
- preťažovanie sociálne a intelektuálne neprimeranými informáciami (napr. facebook);
- pôsobenie konzumného a rýchleho štýlu života (napr. trávenie voľného času v nákupných centrách, invázia reklám, vysedávanie za počítačom, potraviny podporujúce hyperaktivitu detí, veľa aktivít za jeden deň a pod.);
- iné.

VONKAJŠIE PRÍČINY → učiteľ môže eliminovať či odstrániť

Učiteľ sa má vyhýbať

- odmietaniu, ponižovaniu či emocionálnemu zraňovaniu dieťaťa;
- rozptyľovaniu dieťaťa nadbytkom podnetov (napr. vysoká farebnosť, predimenzovaná výzdoba, „hyperaktivita“ učiteľa a pod.);
- výchove a vzdelávaniu bez pravidiel správania a poriadku činností;
- náladovosti, nervozite, netrpezlivosti;
- nudnému a nezaujímavému vyučovaniu;
- hlučnému prostrediu a kričaniu v triede;
- nepremysleným a neprimeraným výchovno-vzdelávacím metódam a stratégiám;
- neriešeniu adaptačných ťažkostí dieťaťa;
- a pod. (podrobnejšie Majzlanová, 1998; Komárik, 1998).

METÓDY POZNÁVANIA DIEŤAŤA A JEHO PROBLÉMOVÉHO SPRÁVANIA

POZOROVANIE

ROZHOVOR

DOTAZNÍK
PRE RODIČOV

DRUHY PROBLÉMOVÉHO SPRÁVANIA DETÍ

- predvádzanie sa - „šaškovanie“;
- klamstvo (klamstvo ako konfabulácia, nepravé klamstvo, pravá lož);
- kričím, lebo som;
- hyperaktivita;
- dieťa, ktoré ubližuje;
- hnev dieťaťa;
- krádež.

PEDAGOGICKÉ RIEŠENIE PROBLÉMOVÉHO SPRÁVANIA DETÍ

1. krok: Identifikácia problémov v správaní dieťaťa

Dieťa systematicky a dlhodobo *diagnostikovať* aj so zameraním sa na prejavy a príčiny problémového správania.

2. krok: Diferenciácia problémov v správaní

Vo výsledkoch diagnostikovania *vymedziť,* o ktoré konkrétne prejavy a príčiny problémového správania ide.

3. krok: Rozhodovanie a výber stratégií riešenia problémového správania

Dohodnúť efektívne stratégie riešenia problémového správania dieťaťa v spolupráci s kolegami v triede, rodičmi, so zákonnými zástupcami aj s odbornými zamestnancami materskej školy alebo zariadenia výchovného poradenstva a prevencie.

4. krok: Uplatnenie stratégií riešenia problémového správania

Uplatňovať dohodnuté stratégie riešenia problémového správania dieťaťa v spolupráci s rodičmi a odbornými zamestnancami a vzájomne sa informovať o ich účinkoch.

5. krok: Prehodnocovanie vhodnosti a účinnosti stratégií riešenia problémového správania

Vzájomne sa informovať o účinkoch dohodnutých stratégií v zmenách správania dieťaťa, prehodnocovať ich a aktualizovať v spolupráci s rodičmi a odbornými zamestnancami.

Spôsoby riešenia problémového správania dieťaťa

METÓDY

- Metóda rozhovoru o pravidlách správania
- Metóda vyhasínania
- Metóda napodobňovania
- Metóda hrania rolí
- Metódy empatie
- Metóda tvarovania
- Rozhovory o prežívaní
- Riešenie konfliktov
- Slávnosti
- Inscenačná metóda
- Vzor, príklad
- Nedokončené príbehy
- Iné metódy

Metóda napodobňovania

Dieťa sa prostredníctvom nej učí správať podľa kladných hrdinov a úctyhodných príkladov zo života, vzorov slušného správania, s ktorými učiteľ zabezpečuje dieťaťu časté kontakty alebo sa o nich dozvedá napr. z literatúry, filmu a pod. (Bendl, 2005, s.184).

Metóda hrania rolí

Učiteľ hrami dieťaťu ukazuje také spôsoby správania, ktoré sú slušné a patričné v určitých situáciách. Zapája dieťa do pripravených hier, v ktorých sa sociálne učí a môže vyjadriť svoje myšlienky a pocity bez obáv aj osobným spôsobom. Dieťa vedie k tomu, aby premýšľalo o svojom správaní aj voči ostatným (Train, 2001).

Inscenačná metóda

Dieťaťu prináša možnosť hrať a prežívať rôzne sociálne situácie, udalosti, vcítiť sa do roly, ktorá reprezentuje svet vnútorného prežívania dieťaťa vo významoch životnej reality alebo sveta fantázie. Príkladom je hranie podľa známej rozprávky, hranie podľa slovného opisu situácie, dokončenie začatého príbehu vymýšľaním a hraním jeho ďalšieho deja a pod.

Metódy empatie

Empatia znamená osobné vcítenie sa do situácie iného človeka. Deti by sa mali naučiť vyjadrovať svoje pocity a rozvíjať vlastné spôsobilosti pre cítenie a prežívanie. Učiteľ ich to môže učiť prostredníctvom rôznych čiastkových metód a stratégií (Zelina, 1996).

Rozhovory o prežívaní

Učiteľ ich s dieťaťom alebo so skupinou detí realizuje v slobodnom prostredí, otvorenom na vyjadrovanie sa. Témy môžu byť rôzne, napr.: Z čoho mám strach? Kedy sa teším, mám radosť? Po čom túžim? a pod., také, ktoré sa dotýkajú identifikovania citov detí, v ktorých sa potrebujú zorientovať.

Metóda rozhovoru o pravidlách správania

Učiteľ sa s deťmi rozpráva o vzťahoch a správaní zo života na tému Čo sa sluší a čo nie. Vedie rozhovor o ich konkrétnych zážitkoch a skúsenostiach v medziľudskom správaní. V rozhovore učiteľ deťom pomáha formulovať pravidlá prosociálneho správania, môže ich zapisovať na veľký papier a ponechať na viditeľnom mieste v triede.

Slávnosti

Deti učia dávať aj prijímať, tvoriť pre iných a robiť iným radosť, tešiť sa a spolupracovať s inými. Slávnosti nechávajú u detí silnú citovú odozvu, rozvíjajú emocionálne a sociálne spôsobilosti detí a to najmä vtedy, ak ich tiež môžu sláviť s najbližšími.

Hlasovanie

O výbere z viacerých alternatív v prípade, že sa deti v skupine nedokážu dohodnúť na spoločnom riešení úlohy, problému. Hlasovanie môže mať podobu názornú – deti prikladajú k riešeniu, o ktorom sú rozhodnutí, obrázky a hračky – na zdôvodnenie svojho výberu vyjadria svoj názor pred ostatnými.

Vzor, príklad

Emocionálne a sociálne správania učiteľa alebo iných osôb má na dieťa veľký vplyv, pretože sa sociálne učí prevažne napodobňovaním. U niektorých ľudí sa spájajú pozitívne sociálne postoje a schopnosti viac než u iných. Tieto vzory môže učiteľ deťom primerane sprostredkovať v priamom kontakte s nimi alebo prostredníctvom médií. Za metódu vzoru môžeme považovať aj sprostredkovanie kladných hrdinov z rozprávok, príbehov, ktorí sa prosociálne správajú.

Nedokončené príbehy

Učiteľ vedie deti k navrhovaniu nového prístupu k riešeniu sociálnych nedorozumení a konfliktov. Prečíta časť príbehu s negatívnym javom správania, ktorý pozoruje v triede. Riešenie sociálnej dilemy potom vo viacerých alternatívach ponúkajú deti na základe vlastných skúseností a postojov.

Riešenie konfliktov

Ide o slovné vyjadrenie racionálnych zdôvodnení, citov aj vnútorných pohnútok detí zainteresovaných v konflikte, rôznych názorov iných detí k vzniknutej konfliktnej situácii. Kritizuje sa len čin dieťaťa, nikdy nie jeho osobnosť. Dieťa nemôže byť ponižované ani odmietané. Učiteľ môže na pochopenie a precítenie konfliktnej situácie zvoliť hru na rozvoj emocionality detí, prípadne prečítať príbeh, rozprávku s podobnou zápletkou, aby deťom poskytla príklad na prosociálne riešenia podobných situácií v budúcnosti.

Iné metódy...

Použité zdroje:

- https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Dubayova2/subor/Kozarova_Podhajecka.pdf
- https://eduworld.sk/cd/jaroslava-konickova/4444/co-sposobuje-problemove-spravanie-deti-v-materskej-skole
- https://archiv.mpc-edu.sk/sites/default/files/projekty/vystup/lipnicka_2.pdf